

Leren omgaan met culturele diversiteit: een reflectiekader voor scholen

Dit kader bevat aandachtspunten voor scholen om te reflecteren op de mate waarin het leren omgaan met culturele diversiteit voldoende aan bod komt in het onderwijs. Met het leren omgaan met culturele diversiteit wordt meer specifiek bedoeld dat *'leerlingen kennis hebben van en kennismaken met verschillende achtergronden en culturen van leeftijdsgenoten'*. Deze specificatie is sinds 2006 verankerd in de wet op het primair en voortgezet onderwijs. Het kennismaken met verschillende culturen wordt genoemd in het kader van burgerschapsvorming.¹ Bij burgerschapsvorming staan drie domeinen centraal: (i) democratie; (ii) participatie, en (iii) identiteit. Culturele kennismaking speelt met name een rol in het domein Identiteit. Maar ook binnen de andere domeinen komt diversiteit aan de orde: als wezenlijk kenmerk van de democratie en in het actief deelnemen aan de pluriforme samenleving. Het kader Culturele diversiteit kan gebruikt worden bij het invullen en aan de orde stellen van burgerschap en sociale integratie. Het kader bevat indicatoren voor reflectie op een viertal aspecten van de onderwijsomgeving:

- A. Schoolvisie en schoolcultuur
- B. Schoolbeleid en schoolontwikkeling
- C. Onderwijsinhouden
- D. Onderwijsactiviteiten

Met behulp van dit instrument kunnen scholen hun visie op burgerschap en culturele diversiteit verder operationaliseren. De vier aspecten van de onderwijsomgeving zijn niet los van elkaar te zien. Het uiteindelijke doel is om, in aansluiting op de wet, leerlingen te leren omgaan met diversiteit (C) en ze te laten ervaren dat ze burgers in een pluriforme samenleving zijn (D). Een onderwerp als culturele diversiteit raakt sterk aan de identiteit en pedagogische opdracht van de school. Het reflecteren op de visie en schoolcultuur is daarom een belangrijke stap in het onderwijs verzorgen in culturele diversiteit (A). De vaardigheden en kennis van de leerkracht zijn bij het onderwijzen in welk onderwerp dan ook doorslaggevend. Bij het leren omgaan met culturele diversiteit is de attitude van de leerkracht ten aanzien van (culturele) verschillen cruciaal. Leerkrachtcompetenties en meer beleidsmatige zaken, zoals het (aannemen) beleid en de contacten met ouders, staan centraal in onderdeel (B).

Culturele diversiteit hebben wij gedefinieerd als *de verscheidenheid in de samenleving die verwijst naar verschillen in cultuur als één van de vele dimensies van interne (groeps)verschillen, waarbij cultuur gezien kan worden als een 'dynamisch geheel van denkmodellen en gedrag patronen gedeeld door een samenleving, gemeenschap of groepering'* (Onderwijsraad 2007). Religie, taal en etniciteit zijn

andere dimensies van interne (groeps)verschillen die heel dicht raken aan culturele diversiteit, en in relatie met elkaar aan bod kunnen komen. Culturele diversiteit heeft geen vaste plek in het curriculum. Inhoudsaspecten zullen deels behandeld worden bij lessen oriëntatie op jezelf en de wereld en in vakken als geschiedenis, aardrijkskunde en maatschappijleer. Bij het leren omgaan met culturele diversiteit staan bepaalde vaardigheden en houdingen centraal, zoals het kunnen wisselen van perspectief, het ontwikkelen van een (meervoudige) identiteit en het omgaan met 'de ander', ook als die een andere achtergrond heeft dan jij. Qua vorm van onderwijs verdient het de voorkeur als leerlingen leren en ervaren in gemengde groepen. In de klas en op school of, als dit niet mogelijk is, in uitwisseling met een andere school.

¹ Voor het invullen van burgerschap in brede zin zijn andere instrumenten en kaders beschikbaar. SLO heeft diverse producten ontwikkeld, waaronder een Kernleerplan Burgerschapsvorming en Zelfevaluatieinstrument voor het screening van het aanbod op burgerschapsvorming. Deze producten zijn beschikbaar op www.slo.nl/organisatie/mt

A. Schoolvisie en schoolcultuur

A1 Visie op diversiteit	<ol style="list-style-type: none"> 1) Er is een visie op hoe de school leerlingen voorbereidt op het omgaan met diversiteit. 2) Deze visie op diversiteit past binnen de algemene onderwijsvisie van de school. 3) De visie op diversiteit is afgestemd op de schoolpopulatie. 4) De visie op diversiteit is vermeld in de schoolgids.
A2 Saamhorigheid in de school bevorderen	<ol style="list-style-type: none"> 1) De school heeft een visie op de eigen schoolcultuur (bijv. omgangsvormen; wat leerlingen bindt in de school). 2) Er is aandacht voor het bevorderen van verbondenheid tussen leerlingen onderling en binding met de school. 3) Er zijn schoolbrede gezamenlijke activiteiten waarmee verbondenheid en binding met de school wordt bevorderd, bijvoorbeeld vieringen, feesten, sport- en/of culturele activiteiten).
A3 Uitwerking van visie naar beleid en aanbod	<ol style="list-style-type: none"> 1) De visie op diversiteit wordt breed gedragen in de school en wordt regelmatig besproken met het team. 2) Er is een aanpak geformuleerd om de visie vorm te geven in de school en er is een relatie gelegd tussen de visie en de aanpak. 3) Er is een aanpak geformuleerd om de gezamenlijke schoolcultuur en waarden en normen in het onderwijsaanbod een plek te geven.

B. Schoolbeleid en schoolontwikkeling

B1 Toelatingsbeleid en schoolpopulatie	<ol style="list-style-type: none"> 1) Het toelatingsbeleid is in lijn met de visie van de school op diversiteit. 2) Het toelatingsbeleid is geëxpliciteerd en gecommuniceerd met ouders, leerlingen en (externe) partners. 3) De school maakt waar relevant actief gebruik van beleidsmogelijkheden om desegregatie (menging van leerlingen) te bevorderen. 4) Homogene scholen zijn zich ervan bewust dat ze actief op zoek moeten naar mogelijkheden om hun leerlingen in aanraking te brengen met andere culturen.
B2 Schoolbeleid	Er zijn schoolregels waarin de normen en waarden uit de visie centraal staan. In schoolregels staat respect voor diversiteit centraal en wordt geëxpliciteerd dat discriminatie niet is toegestaan.
B3 Competentieontwikkeling van leerkrachten	<ol style="list-style-type: none"> 1) Leerkrachten beschikken over culturele sensibiliteit en -competenties, ondermeer: <ul style="list-style-type: none"> • een open en positieve houding naar andere culturen en meertaligheid; • bewustzijn van eigen culturele percepties; • inzicht in de achtergrond en thuissituatie van leerlingen. 2) Leerkrachten kunnen goed omgaan met culturele verschillen en achtergronden in de klas en maken er op een positieve manier gebruik van. 3) Leerkrachten treden op als er sprake is van vooroordelen en discriminatie en handelen daarbij in lijn met de schoolregels.

Leren omgaan met culturele diversiteit: een reflectiekader voor scholen

	<p>4) Leerkrachten kunnen omgaan met situaties waarin cultuurverschillen leiden tot meningsverschillen en verwijdering.</p> <p>5) Er zijn professionaliseringsactiviteiten gericht op het bevorderen van culturele competenties van leerkrachten.</p> <p>6) Bij het aanname beleid wordt gelet op de openheid van leerkrachten voor culturele diversiteit.</p>
B4 Ouderbetrokkenheid	<p>1) Er is beleid gericht op het bevorderen van ouderparticipatie en communicatie met (allochtone) ouders.</p> <p>2) Leerkrachten hebben weet van de thuissituatie en achtergrond van ouders en leerlingen en proberen van daaruit het perspectief van ouders te begrijpen.</p> <p>3) Leerkrachten staan open voor de visie van ouders op opvoeding en onderwijs, ook als deze anders is door de culturele achtergrond.</p> <p>4) Leerkrachten spannen zich in om waar nodig een brug te slaan tussen de thuissituatie en de schoolsituatie.</p>
B5 Relaties met externe partners	<p>1) Waar relevant: Er is contact met instellingen die zich richten op de diverse culturele- en taalkundige achtergronden van leerlingen (bijv. lessen in eigen taal en cultuur, Koranschool etc.).</p>
C. Onderwijsinhouden	
C1 Aandacht voor cultuurkenmerken	<p>Leerkrachten stimuleren in de lessen dat:</p> <p>1) Leerlingen leren over kenmerken van verschillende etnische, religieuze en levensbeschouwelijke groepen in de klas en de Nederlandse samenleving.</p> <p>2) Leerlingen leren over alle lagen van cultuur: van dagelijkse culturele uitingen en routines (zoals feesten, eten etc.) tot dieperliggende cultuurkenmerken (normen en waarden, mensbeelden).</p> <p>3) Cultuurkenmerken op een respectvolle manier worden besproken.</p> <p>4) Ook de verschillen binnen culturen worden besproken.</p>
C2 Aandacht voor overeenkomsten en verschillen tussen leerlingen	<p>Leerkrachten stimuleren in de lessen dat:</p> <p>1) Leerlingen leren over en reflecteren op verschillen en overeenkomsten (sociaal, cultureel, seksegebonden) tussen leerlingen, zonder dat stereotypingen en vooroordelen ontstaan. Een aanpak kan zijn: (i) beschrijven van eigen kenmerken van leerlingen, (ii) vergelijken met die van anderen, (iii) reflecteren op overeenkomsten en verschillen, en (iv) praten over hoe deze te waarderen.</p>
C3 Aandacht voor (meervoudige) identiteit	<p>Leerkrachten stimuleren in de lessen dat:</p> <p>1) Leerlingen ruimte hebben om een zelfbeeld te vormen en te reflecteren op hun identiteit.</p> <p>2) Er aandacht is voor het verschil tussen het zelfbeeld en het imago (beeld dat anderen hebben) van leerlingen.</p> <p>3) Er ruimte is voor dialoog over het zelfbeeld en het imago dat leerlingen hebben.</p> <p>4) Leerlingen reflecteren (op het hebben van) meervoudige identiteiten</p>
C4 Aandacht voor kenmerken van de multiculturele samenleving	<p>Leerkrachten stimuleren in de lessen dat:</p> <p>1) Leerlingen praten over wat hen bindt</p> <ul style="list-style-type: none"> • binnen hun eigen familie/vrienden/gemeenschap; • binnen de school als gemeenschap; • in Nederland. <p>2) Leerlingen leren over gedeelde waarden in de samenleving (democratische basiswaarden, mensenrechten, kinderrechten) en het spanningveld tussen ruimte voor diversiteit en belang van gedeelde waarden.</p> <p>3) Er aandacht is voor de oorsprong van culturele diversiteit vanuit een historisch perspectief (verleden en heden van migratie).</p>
C5 Perspectiefwisseling	<p>Leerkrachten stimuleren in de lessen dat:</p> <p>1) Leerlingen leren reflecteren op hun eigen opvattingen en leefstijl en dit niet als enige waarheid te zien.</p> <p>2) Leerlingen vraagstukken en casussen bekijken vanuit meerdere perspectieven en zich verdiepen in opvattingen en levensvisies van anderen.</p> <p>3) Leerlingen leren over maatschappelijke thema's en ontwikkelingen vanuit het perspectief van verschillende contexten, groeperingen en overtuigingen.</p>
C6 Aandacht voor stereotypen, vooroordelen, discriminatie	<p>Leerkrachten stimuleren in de lessen dat:</p> <p>1) Leerlingen leren over en reflecteren op welk gedrag ontoelaatbaar is - zoals geformuleerd in schoolregels en wetten - zodat bij discriminatie ingegrepen kan worden.</p> <p>2) Leerlingen leren over en reflecteren op de ervaring hoe het is om aan vooroordelen en/of discriminatie bloot te staan.</p> <p>3) Leerlingen reflecteren op eigen ervaringen en voorbeelden van vooroordelen, stereotypering en discriminatie.</p> <p>4) Leerlingen reflecteren op hun eigen tolerantiegrenzen.</p>
D. Onderwijsactiviteiten	
D1 Leeractiviteiten en -ervaringen	<p>Schoolleiding en leerkrachten stimuleren dat:</p> <p>1) Er sprake is van doelgericht contact met leerlingen met een andere achtergrond (in de klas, op school, met andere school, via ict).</p> <p>2) Er gebruik wordt gemaakt van vormen van coöperatief leren (met diverse groepen).</p> <p>3) Groepen zo divers mogelijk worden samengesteld, afhankelijk van het doel van de leeractiviteit.</p> <p>4) Er activiteiten zijn waarbij leerling actief vaardigheden in het omgaan met diversiteit kunnen ontwikkelen (binnen en buiten de klas of school).</p>
D2 Brede evaluatie van ervaringen	<p>Schoolleiding en leerkrachten stimuleren dat:</p> <p>1) Leerlingen reflecteren op ervaringen met omgaan met diversiteit in de klas, in de school en buiten de school.</p> <p>2) Competenties van leerlingen in het omgaan met diversiteit in beeld worden gebracht (bijv. in een portfolio).</p>